

Helena Ogrodnik

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Finansów i Ubezpieczeń
Katedra Finansów Przedsiębiorstw i Ubezpieczeń
Gospodarczych
helena.ogrodnik@ue.katowice.pl

Daniel Szewieczek

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Finansów i Ubezpieczeń
Katedra Finansów Przedsiębiorstw i Ubezpieczeń
Gospodarczych
daniel.szewieczek@ue.katowice.pl

Monika Wieczorek-Kosmala

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Finansów i Ubezpieczeń
Katedra Finansów Przedsiębiorstw i Ubezpieczeń
Gospodarczych
monika.wieczorek-kosmala@ue.katowice.pl

Krystyna Znaniecka

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Finansów i Ubezpieczeń
Katedra Finansów Publicznych
krystyna.znaniecka@ue.katowice.pl

RYNEK UBEZPIECZEŃ ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ W POLSCE – SPECYFIKA PRODUKTU, ANALIZA GŁÓWNYCH TENDENCJI

Streszczenie: Celem opracowania było omówienie specyfiki ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej oraz przeprowadzenie analizy głównych tendencji występujących na rynku tych ubezpieczeń w Polsce. Przeprowadzone badania wskazują na znaczny potencjał rozwojowy polskiego rynku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej, pomimo znaczącego (39%) udziału tego segmentu rynku w ubezpieczeniach majątkowych ogółem. Wciąż dominującym czynnikiem wpływającym na rozmiar składki przypisanej brutto pozostaje przymus ubezpieczeniowy. Zwraca jednak uwagę fakt wzrastającej świadomości prawnej oraz świadomości ubezpieczeniowej w społeczeństwie, co powoduje zwiększenie zapotrzebowania na ochronę ubezpieczeniową w zakresie odpowiedzialności cywilnej. Za celowe należy więc uznać podejmowanie przez ubezpieczycieli działań zwiększających atrakcyjność dobrowolnych ubezpieczeń OC.

Słowa kluczowe: ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej, rynek ubezpieczeniowy, suma gwarancyjna.

Wprowadzenie

Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej są specyficznym produktem ubezpieczeniowym. Aby zrozumieć celowość ich zakupu trzeba mieć świadomość potencjalnych skutków działań, które mogą wystąpić u osób trzecich, zdawać sobie sprawę z ich rozmiarów, a także wiedzieć, jaką ochronę w tym zakresie mogą zaoferować ubezpieczyciele. Popyt na ubezpieczenia OC jest wyznaczany przez wiele czynników. Jednym z nich jest przymus ubezpieczeniowy, którego wyrazem jest zobowiązanie określonych podmiotów do korzystania z ochrony ubezpieczeniowej w ustalonym zakresie i w wyznaczonym czasie. Przymus ten wynika z przekonania o niewystarczającej świadomości ubezpieczeniowej potencjalnych sprawców szkód i konieczności zabezpieczenia interesów osób poszkodowanych.

Celem opracowania było przedstawienie specyfiki ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej oraz przeprowadzenie analizy kształtowania się głównych trendów na rynku tych ubezpieczeń. W toku badań skoncentrowano się na analizie tendencji występujących na rynku ubezpieczeniowym w latach 2010-2014, które znalazły odzwierciedlenie w kształtowaniu składki przypisanej brutto oraz wielkości odszkodowań i innych świadczeń.

1. Specyfika ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej będącego przedmiotem obrotu na polskim rynku ubezpieczeniowym

Ubezpieczenia OC są szczególnym rodzajem ubezpieczeń majątkowych, których przedmiotem, zgodnie z Kodeksem cywilnym, może być każda wartość majątkowa, która nie jest sprzeczna z prawem i można ją wyrazić w jednostkach pieniężnych [Kodeks cywilny, 1964, art. 821]. Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej należą do ubezpieczeń majątkowych sensu stricto, dotyczących praw i zobowiązań osoby ubezpieczonej. Od ubezpieczeń rzeczowych różni je wiele cech związanych nie tylko z przedmiotem ubezpieczenia i rodzajem ryzyka objętego ochroną, ale też np. z podmiotami nawiązującymi relację ubezpieczeniową, formą szkody oraz zakresem jej kompensacji czy powiązaniem między wartością majątku osoby ubezpieczonej i wysokością szkody.

W przypadku ubezpieczeń rzeczowych ochrona ubezpieczeniowa dotyczy ruchomego i nieruchomego majątku osoby ubezpieczonej, który może ulec zniszczeniu, uszkodzeniu lub utracie na skutek wymienionych w umowie zdarzeń losowych, takich jak pożar, uderzenie piorunu, eksplozja, powódź, deszcz nawalny, kradzież itp. Nawiązana relacja ubezpieczeniowa obejmuje zakład ubezpieczeń

i ubezpieczającego. Szkada, przyjmująca formę rzeczową, kompensowana jest do wysokości rzeczywistej straty¹. Obejmuje ona faktycznie istniejący majątek ubezpieczonego, nie może zatem być wyższa od wartości tego majątku.

Inaczej jest w przypadku ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej. Przedmiotem tego ubezpieczenia jest odpowiedzialność cywilna ubezpieczającego albo ubezpieczonego, wynikająca z tytułu szkód wyrządzonych osobom trzecim przez niego lub przez osoby, za które odpowiadają. Zawierając umowę ubezpieczenia zakład ubezpieczeń zobowiązuje się, że w zamian za zapłatę wyznaczonej składki ubezpieczeniowej skompensuje szkody wyrządzone osobom trzecim, będące następstwem przewidzianego w umowie zdarzenia, za które odpowiedzialność ponosi ubezpieczający lub ubezpieczony [Kodeks cywilny, 1964, art. 822]. Odpowiedzialność ubezpieczyciela nie jest limitowana wartością przedmiotu ubezpieczenia. Ochroną ubezpieczeniową obejmowane jest ryzyko powstania roszczeń ze strony osoby trzeciej, poszkodowanej na skutek działania lub zaniechania działania przez ubezpieczającego lub ubezpieczonego, ponoszącego odpowiedzialność cywilną za szkodę. Stosunek ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej jest nawiązywany między zakładem ubezpieczeń a ubezpieczającym, jednak ochroną obejmowane są też inne osoby. Możliwe jest objęcie ubezpieczeniem bliskich ubezpieczonego, przedstawicieli prawnych, pracowników czy innych osób powiązanych z ubezpieczonym. Ponadto w relacjach ubezpieczeniowych uczestniczy też uprawniona osoba trzecia, będąca osobą poszkodowaną. Ochrona wynikająca z zawartej umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej dotyczy bowiem nie tylko interesu majątkowego osoby odpowiedzialnej za szkodę, ale także chroni poszkodowanego przed skutkami ryzyka niewypłacalności tej osoby. Poszkodowany ma prawo dochodzenia swoich roszczeń bezpośrednio od ubezpieczyciela, który prowadzi ubezpieczenie sprawcy szkody. Ochroną ubezpieczeniową są objęte dobra majątkowe i osobiste poszkodowanego. Szkada, będąca skutkiem przewidzianych w umowie ubezpieczenia zdarzeń losowych, może bowiem przyjąć formę rzeczową lub osobową, a ubezpieczyciel może być zobowiązany nie tylko do pokrycia rzeczywistej straty, ale również utraconych korzyści. Maksymalną odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń, a w związku z tym także maksymalną wysokość odszkodowania, jaką może od ubezpieczyciela otrzymać osoba poszkodowana, określa suma gwarancyjna. Specyficznym rozwiązaniem stosowanym w ubezpieczeniach OC jest możliwość bezpośredniego dochodzenia przez poszkodowanego od ubezpieczyciela prowadzącego ubezpieczenie sprawcy szkody wypłaty odszkodowania czy inne-

¹ Wyjątek stanowi ubezpieczenie według wartości nowej.

go świadczenia w granicach sumy ubezpieczenia. Podkreślić jednak należy, że suma ta nie ogranicza odpowiedzialności sprawcy szkody. Może się zatem zdarzyć, że wysokość roszczenia ustalonego odpowiednio do rozmiaru szkody przekroczy sumę gwarancyjną. W takiej sytuacji poszkodowany może dochodzić pokrycia części szkody nieskompensowanej przez odszkodowanie bezpośrednio od sprawcy szkody. Jeśli się okaże, że wysokość tego roszczenia przekracza wartość istniejącego majątku sprawcy szkody, spowoduje to, że zobowiązanie obciąży także jego przyszły majątek. Jest to możliwe, gdyż w przypadku ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej nie występuje powiązanie między wysokością szkody i wartością majątku osoby ubezpieczonej, które jest charakterystyczne dla ubezpieczeń rzeczowych [Capik i Capik, 1996, s. 64-82].

Wysokość sumy gwarancyjnej jest określana na podstawie szacunków maksymalnej szkody, jaka może wystąpić na skutek zdarzenia objętego ochroną ubezpieczeniową. Suma gwarancyjna może w różny sposób limitować odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń. Stosowane są limity pojedyncze za jeden wypadek, a także limity łączne za cały okres ubezpieczenia, niezależnie od liczby wypadków. Możliwe jest też wykorzystanie limitu łącznego razem z limitem odnoszącym się do każdego wypadku czy zdarzenia.

Specyficznym elementem konstrukcji ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej są też zakresy czasowe odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, określane jako tzw. trigger. Możliwe jest zastosowanie triggera:

- powstania zdarzenia w okresie ubezpieczenia,
- powstania szkody w okresie ubezpieczenia,
- ujawnienia szkody w okresie ubezpieczenia,
- zgłoszenia szkody w okresie ubezpieczenia.

W zależności od przyjętego triggera pierwszorzędne znaczenie dla powstania odpowiedzialności ubezpieczyciela ma albo moment powstania zdarzenia powodującego szkodę, albo moment powstania szkody, które powinny nastąpić w okresie ubezpieczenia albo też ubezpieczyciel uzależni swą odpowiedzialność od tego, czy powstałe szkody zostały wykryte albo zgłoszone w okresie objętym ochroną ubezpieczeniową.

W warunkach ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej określone są też sytuacje, w których następuje wyłączenie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń. Obok wyłączeń typowych, stosowanych w ubezpieczeniach majątkowych (np. za szkody spowodowane działaniami wojennymi), warunki ubezpieczenia zawierają też zwykłe wyłączenia odpowiedzialności ubezpieczyciela związane ze specyfiką danego ubezpieczenia (np. w warunkach ubezpieczenia OC najemcy wyłącza się zazwyczaj z odpowiedzialności ubezpieczyciela szkody powstałe w następstwie uszkodzenia lub zniszczenia instalacji grzewczych, urządzeń elektrycznych i gazowych).

Ubezpieczyciel wypłaca świadczenie adekwatnie do odpowiedzialności ubezpieczającego, w kwocie nie wyższej niż wysokość sumy gwarancyjnej. Świadczenie może pokrywać dodatkowo wynagrodzenia dla rzeczoznawców, wydatki poniesione przez ubezpieczającego w związku z ograniczaniem wysokości straty, a także koszty sprawy sądowej. Możliwość kompensacji tych dodatkowych wydatków wymaga jednak zwykle wcześniejszych uzgodnień i akceptacji ze strony zakładu ubezpieczeń.

Warunki ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej oferowanych na polskim rynku są zróżnicowane u poszczególnych ubezpieczycieli, jeśli dotyczą ubezpieczeń dobrowolnych. Jeśli zaś odnoszą się do ubezpieczeń obowiązkowych, to wszystkie zakłady ubezpieczeń stosują jednakowe warunki, których treść wynika z ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych [2003] lub odpowiedniego rozporządzenia ministra finansów.

2. Analiza tendencji występujących na polskim rynku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej

Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej są oferowane na polskim rynku przez zakłady ubezpieczeń posiadające zezwolenie na prowadzenie działalności ubezpieczeniowej w grupach 10, 11, 12, 13 działu II, tj. obejmującego pozostałe ubezpieczenia osobowe i majątkowe oraz zakłady mające zezwolenie na prowadzenie działalności w innych grupach ubezpieczeń, jeśli ryzyko odpowiedzialności cywilnej jest związane z ich ryzykiem podstawowym, dotyczy przedmiotu, który został objęty ochroną ubezpieczeniową od ryzyka podstawowego, oraz wchodzi w zakres umowy ubezpieczenia dotyczącej ryzyka podstawowego [ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, 2015, art. 167].

Segment polskiego rynku obejmujący ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej nie jest duży, ale wciąż się rozwija. Przypis składki z działalności bezpośredniej w zakresie ubezpieczeń OC ukształtował się w 2014 r. na poziomie 10 036,67 mln PLN i stanowił około 39% składki przypisanej brutto działu II (tab. 1). W badanym okresie największy udział w składce działu II wystąpił w 2012 r., a wynikał on głównie ze wzrostu przypisu składki z ubezpieczeń ujętych w grupie 13. Wśród ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej największy udział w składce (ponad 80% w badanym okresie) miały składki z ubezpieczeń ujętych w grupie 10.

Tabela 1. Wskaźniki struktury składki w %

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014
Relacja składki z ubezpieczeń OC ogółem do składki przypisanej brutto działu II	39,70	40,66	41,82	39,99	39,04
Udział składki z grupy 10 ubezpieczeń w składce z ubezpieczeń OC ogółem	85,35	85,27	83,26	81,63	80,42
Udział składki z grupy 11 ubezpieczeń w składce z ubezpieczeń OC ogółem	0,28	0,26	0,28	0,25	0,22
Udział składki z grupy 12 ubezpieczeń w składce z ubezpieczeń OC ogółem	0,22	0,19	0,18	0,19	0,24
Udział składki z grupy 13 ubezpieczeń w składce z ubezpieczeń OC ogółem	14,15	14,28	16,28	17,93	19,13

Nota:

Grupa 10 – ubezpieczenia OC wszelkiego rodzaju, wynikającej z posiadania i użytkowania pojazdów lądowych z napędem własnym, łącznie z ubezpieczeniem OC przewoźnika.

Grupa 11 – ubezpieczenia OC wszelkiego rodzaju, wynikającej z posiadania i użytkowania statków powietrznych, łącznie z ubezpieczeniem OC przewoźnika.

Grupa 12 – ubezpieczenia OC za żeglugę morską i śródlądową, wynikającej z posiadania i użytkowania statków żeglugi śródlądowej i statków morskich, łącznie z ubezpieczeniem OC przewoźnika.

Grupa 13 – ubezpieczenia OC ogólnej, nieujętej w grupach 10-12.

Źródło: Na podstawie danych KNF [www 1].

W grupie tej główną rolę odgrywają składki z ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów. Ubezpieczenie to należy do najczęściej kupowanych na polskim rynku ubezpieczeniowym. Wysoki przypis składki wynika w znacznej mierze z faktu, że ubezpieczenie OC kierowców jest obowiązkowe. Obowiązek ten został wprowadzony zarówno ze względów społecznych, jak i gospodarczych. Z przyczyn społecznych niezbędne stało się unormowanie wzajemnych relacji między sprawcą wypadku komunikacyjnego i poszkodowanym. Przyczyny gospodarcze natomiast, w tym konieczność zapewnienia ciągłości procesu gospodarczego oraz zapewnienia warunków funkcjonowania osobom uczestniczącym w tym procesie, spowodowały, że celowa stała się nie tylko ochrona interesów sprawcy wypadku, ale też zabezpieczenie interesów osoby poszkodowanej. Poprzez ustanowienie obowiązku korzystania z ochrony ubezpieczeniowej wynikającej z zawartej umowy ubezpieczenia OC kierowcy, osoby poszkodowane mają pewność uzyskania świadczeń kompensujących doznany uszczerbek w dobrach osobistych i majątkowych, niezależnie od sytuacji majątkowej sprawcy wypadku. Za ważne należy uznać i to, że wobec osób, które nie dopełniły obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia OC kierowcy stosowane są sankcje karne.

Nie bez znaczenia dla rozmiaru przypisu składki jest też znaczna liczba pojazdów mechanicznych i ich posiadaczy. Według szacunków GUS w 2010 r. było zarejestrowanych w Polsce 17,2 mln samochodów [GUS, 2011]. Liczba ta

wzrastała w analizowanym okresie i w 2014 r. osiągnęła poziom 26,5 mln. [GUS, 2015a]. W rezultacie następował też wzrost natężenia ruchu drogowego i ryzyka wystąpienia wypadku drogowego, co miało wpływ na zapotrzebowanie na ochronę ubezpieczeniową. Składka przypisana brutto z ubezpieczeń OC ujętych w grupie 10 w latach 2010-2014 wzrosła o 7,1%. Wskaźniki dynamiki obciążające coroczny wzrost składki w stosunku do roku poprzedniego zamieszczono w tab. 2.

Tabela 2. Wskaźniki dynamiki składki przypisanej brutto w %*

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014
Wskaźniki dynamiki składki z ubezpieczeń działu II	111,53	103,41	101,10	99,16
Wskaźniki dynamiki składki z ubezpieczeń OC ogółem działu II	114,24	106,36	96,67	96,79
Wskaźniki dynamiki składki z ubezpieczeń grupy 10 działu II	114,12	103,85	94,78	95,35
Wskaźniki dynamiki składki z ubezpieczeń grupy 11 działu II	108,16	113,01	88,32	82,46
Wskaźniki dynamiki składki z ubezpieczeń grupy 12 działu II	102,21	100,35	98,80	122,82
Wskaźniki dynamiki składki z ubezpieczeń grupy 13 działu II	115,23	121,28	106,47	103,27

* Rok poprzedni = 100.

Źródło: Na podstawie danych KNF [www 1].

Składki przypisane brutto ujęte w ramach grupy 10 w ponad 97% pochodzą ze składek obowiązkowego ubezpieczenia OC kierowców. W ramach grupy 10 ujęte są też składki z innych ubezpieczeń, np. ubezpieczenia OC przewoźnika. Wielkość przypisu składki z tego ubezpieczenia wzrosła w analizowanym okresie o ponad 44% na skutek intensyfikacji krajowych i międzynarodowych przewozów pasażerów oraz ładunków.

Niewielki udział w przypisie składki z ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej mają składki z ubezpieczeń grup 11 i 12. W badanym okresie udział ten zawierał się w przedziale od 0,18% do 0,28%. Wielkość przypisu składki z ubezpieczeń odpowiedzialności wynikającej z posiadania i użytkowania statków powietrznych oraz statków żeglugi śródlądowej i statków morskich wiąże się z ilością i wartością oraz stopniem wykorzystania statków do przewozu pasażerów i ładunków. Według danych GUS w transporcie lotnictwa cywilnego w 2014 r. wykorzystywano 1216 samolotów, flota morska i przybrzeżna liczyła 130 statków, a do transportu śródlądowego służyło 79 barek z własnym napędem i 504 barki do pchania. Większość przewozów ładunków i pasażerów odbywała się przy wykorzystaniu transportu samochodowego (60,8% przewozów pasażerów i 84,1% przewozów ładunków). Przy pomocy środków transportu morskiego i śródlądowego zrealizowano 0,31% przewozów pasażerów i 0,77% przewozów ładunków, a przy wykorzystaniu statków powietrznych odpowiednio – 1,1% i 0,002%.

W ostatnich latach można jednak zauważyć niewielką tendencję malejącą w zakresie przewozu pasażerów i ładunków przez transport samochodowy oraz wzrastający udział w tych przewozach pozostałych środków transportu [GUS, 2015b].

Należy zwrócić uwagę na fakt, że coraz większy udział w składce z ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej mają składki przypisane z umów ubezpieczenia ujętych w grupie 13. Znajduje tu odzwierciedlenie składki z ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej związanej z wykonywaniem zawodu, prowadzeniem działalności, wykonywaniem czynności, wadami produktu [Szewieczek, 2013, s. 251]. Wzrost znaczenia tego typu ubezpieczeń wiąże się ze zwiększeniem poziomu świadomości prawnej wykonawców ryzykownych zawodów, właścicieli przedsiębiorstw, zarządców, pracodawców, a także pracowników i klientów, w tym przysłowiowego Kowalskiego. Podmioty te zdobywają wiedzę o odpowiedzialności cywilnej nie tylko studiując odpowiednią literaturę, ale także z doświadczeń własnych i najbliższego otoczenia oraz informacji przekazywanych w Internecie, radiu, telewizji. Świadomość prawna pozwala im z jednej strony zidentyfikować ryzyko wynikające z odpowiedzialności cywilnej w różnych dziedzinach prowadzonej działalności zawodowej i życiu prywatnym, z drugiej zaś strony nie pozwala na pozostanie biernym i skłania do wysuwania roszczeń, gdy zostaną poszkodowani. Aktywna postawa wobec ryzyka skutkuje świadomym wyborem ubezpieczeniowej metody finansowania jego skutków. Przedsiębiorstwa, zdając sobie sprawę z możliwości wyrządzenia osobom trzecim poprzez swą działalność szkód o trudnej do oszacowania wartości, uwzględniają ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej w swoich programach zarządzania ryzykiem. Również gospodarstwa domowe przejawiają zainteresowanie ubezpieczeniami OC. Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej w życiu prywatnym mają coraz większe znaczenie zwłaszcza dla osób uzyskujących średnie lub wysokie dochody, które chcą otrzymać ochronę ubezpieczeniową na wypadek szkód wyrządzonych osobom trzecim w związku z wykonywaniem czynności w sferze życia prywatnego.

Należy również wspomnieć o obowiązku zawarcia umowy wielu ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej ujętych w grupie 13. Do obowiązkowych należą m.in. ubezpieczenie OC rolnika, ubezpieczenie OC adwokatów, ubezpieczenie OC architektów, ubezpieczenie OC organizatorów odpłatnych imprez masowych. Składki z ubezpieczeń OC rolnika w latach 2010-2014 wzrosły o około 12%. Zwraca jednak uwagę fakt, że udział tych składek w ogólnym przypisie składek z ubezpieczeń ujętych w grupie 13 systematycznie spada. W 2010 r. udział ten wynosił 4%, a w 2014 r. już tylko 2,9%. Wzrasta natomiast udział składek z ubezpieczeń OC tzw. zawodowych. Podmioty wykonujące wy-

odrębnione zawody czy prowadzące określoną działalność, pomimo swojej wiedzy i profesjonalizmu mogą wyrządzić osobom trzecim szkodę. Aby zabezpieczyć interes osób poszkodowanych, a jednocześnie zwiększyć zaufanie do tego rodzaju podmiotów, został wprowadzony obowiązek zawierania przez nich umów ubezpieczenia OC. Lista obowiązkowych ubezpieczeń, która ciągle jest uzupełniana, budzi wiele wątpliwości [Mogilski, 2015]. Chociaż obowiązkowy charakter ubezpieczenia ma istotny wpływ na przypis składki ubezpieczeniowej, należy przypomnieć, że lepszym sposobem upowszechniania ubezpieczeń niż przymus prawny jest tworzenie środowiska proubezpieczeniowego. Zakłady ubezpieczeń muszą oferować ubezpieczenia obowiązkowe na warunkach ustalonych w ustawie lub rozporządzeniu. Zakres ich samodzielności jest w tym przypadku ograniczony. Pozostaje jednak wiele ubezpieczeń dobrowolnych, których warunki, kształtowane przez zakłady ubezpieczeń, mogą być bardziej atrakcyjne dla klientów i dostosowane do ich potrzeb. Tego rodzaju działania ubezpieczycieli mogłyby przyczynić się do zwiększenia rozmiarów rynku ubezpieczeń OC w Polsce. Należy zauważyć, że pierwsze kroki w tym zakresie już zostały zrobione, co znajduje odzwierciedlenie w dynamicznym rozwoju rynku ubezpieczeń OC, które są uzupełnieniem oferty podstawowej ubezpieczeń domów i mieszkań.

Efektem nawiązania stosunku ubezpieczenia na rynku ubezpieczeniowym i opłacenia składki jest świadczona ochrona ubezpieczeniowa. Jej zewnętrznym wyrazem, gdy nastąpi wypadek ubezpieczeniowy, jest wypłata odszkodowania lub innego świadczenia.

W latach 2010-2014 odszkodowania i inne świadczenia wypłacone z tytułu umów ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej stanowiły od 44,04% do 48,50% odszkodowań i innych świadczeń wypłaconych przez zakłady ubezpieczeń działu II (tab. 3).

Tabela 3. Wskaźniki struktury odszkodowań i innych świadczeń w %

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014
Relacja odszkodowań i innych świadczeń z ubezpieczeń OC ogółem do odszkodowań wypłaconych z tytułu ubezpieczeń działu II	44,04	47,23	44,13	45,89	48,50
Udział odszkodowań i innych świadczeń z grupy 10 ubezpieczeń w odszkodowaniach z ubezpieczeń OC ogółem	89,37	89,47	89,60	89,54	89,76
Udział odszkodowań i innych świadczeń z grupy 11 ubezpieczeń w odszkodowaniach z ubezpieczeń OC ogółem	0,08	0,04	0,15	0,17	0,06
Udział odszkodowań i innych świadczeń z grupy 12 ubezpieczeń w odszkodowaniach z ubezpieczeń OC ogółem	0,12	0,18	0,15	0,11	0,10
Udział odszkodowań i innych świadczeń z grupy 13 ubezpieczeń w odszkodowaniach z ubezpieczeń OC ogółem	10,44	10,31	10,10	10,18	10,09

Źródło: Na podstawie danych KNF [www 1].

Wśród ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej największy udział w kwocie wypłaconych odszkodowań i innych świadczeń miały ubezpieczenia ujęte w grupie 10. Niewielki natomiast, bo na poziomie 0,08%-0,18% był udział ubezpieczeń ujętych w grupach 11 i 12. Odszkodowania i inne świadczenia wypłacone z tytułu zawartych umów ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej ogólnej stanowiły nieco ponad 10% łącznej kwoty odszkodowań i innych świadczeń wypłaconych z tytułu umów ubezpieczenia OC.

Dla zakładów ubezpieczeń istotna jest informacja, dotycząca opłacalności oferowanych ubezpieczeń. Można ją uzyskać ustalając, jaką część składek stanowią wypłacone odszkodowania i inne świadczenia. Jak wynika z przeprowadzonych analiz w badanym okresie w zakładach ubezpieczeń działu II wystąpiła spadkowa tendencja poziomu wskaźników szkodowości (tab. 4).

Tabela 4. Wskaźniki szkodowości ubezpieczeń w %

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014
Relacja odszkodowań i innych świadczeń wypłaconych z tytułu ubezpieczeń działu II do składki przypisanej brutto z ubezpieczeń działu II	60,37	52,14	53,72	51,74	52,68
Relacja odszkodowań i innych świadczeń wypłaconych z tytułu ubezpieczeń OC grupy 10 działu II do składki przypisanej brutto z ubezpieczeń OC grupy 10 działu II	70,11	63,55	60,99	65,12	73,05
Relacja odszkodowań i innych świadczeń wypłaconych z tytułu ubezpieczeń OC grupy 11 działu II do składki przypisanej brutto z ubezpieczeń OC grupy 11 działu II	18,39	9,96	30,14	39,45	16,80
Relacja odszkodowań i innych świadczeń wypłaconych z tytułu ubezpieczeń OC grupy 12 działu II do składki przypisanej brutto z ubezpieczeń OC grupy 12 działu II	37,11	56,65	47,54	35,87	26,68
Relacja odszkodowań i innych świadczeń wypłaconych z tytułu ubezpieczeń OC grupy 13 działu II do składki przypisanej brutto z ubezpieczeń OC grupy 13 działu II	49,37	43,72	35,16	33,71	34,51

Źródło: Na podstawie danych KNF [www 1].

W 2010 r. odszkodowania i inne świadczenia stanowiły 60,37% składki, a w 2014 r. już tylko 52,68% (tab. 4). Podobna tendencja wystąpiła w przypadku wskaźników szkodowości ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej ujętych w grupie 13, choć tu wskaźniki ukształtowały się na znacznie korzystniejszym poziomie. W 2010 r. udział odszkodowań i innych świadczeń w składce wynosił 49,37%, a w 2014 r. już tylko 34,51%. Najniższy poziom szkodowości charakteryzował w badanym okresie ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej ujęte w grupie 11, wskaźniki przyjmowały bowiem wartości w przedziale od 9,96 do

39,45%. Najwyższa natomiast szkodowość wystąpiła w przypadku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej ujętych w grupie 10. Zwraca uwagę fakt, że poziom szkodowości tych ubezpieczeń był wyższy niż łącznie ubezpieczeń działu II.

Wielkość odszkodowań i innych świadczeń wypłacanych przez zakłady ubezpieczeń działu II nie wykazywała w analizowanym okresie jednolitej tendencji. W 2011 r. i w 2013 r. poziom odszkodowań zmniejszył się w porównaniu do poziomu z roku poprzedniego (tab. 5). Zupełnie inne trendy można zaobserwować w przypadku kształtowania się odszkodowań i innych świadczeń wypłacanych z tytułu zawartych umów ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej. Poziom odszkodowań i innych świadczeń wypłacanych z tytułu umów ubezpieczenia ujętych w grupie 10 obniżył się tylko w 2012 r. w stosunku do roku poprzedniego, a w pozostałych latach wykazywał tendencję wzrostową. Nie było to związane, jak mogłoby się wydawać, ze wzrostem liczby wypadków drogowych. W analizowanym okresie zmniejszała się zarówno liczba wypadków, jak też liczba osób rannych i zabitych w wypadkach. Tendencja wzrostowa jest efektem coraz wyższej kwoty świadczeń wypłacanych z tytułu szkód osobowych [Skibińska, 2015].

Tabela 5. Wskaźniki dynamiki odszkodowań i innych świadczeń w %*

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014
Wskaźniki dynamiki odszkodowań i innych świadczeń z ubezpieczeń działu II	96,33	106,54	97,37	100,96
Wskaźniki dynamiki odszkodowań i innych świadczeń z ubezpieczeń OC ogółem działu II	103,33	99,53	101,27	106,69
Wskaźniki dynamiki odszkodowań i innych świadczeń z ubezpieczeń grupy 10 działu II	103,45	99,67	101,20	106,96
Wskaźniki dynamiki odszkodowań i innych świadczeń z ubezpieczeń grupy 11 działu II	58,58	341,82	115,60	35,12
Wskaźniki dynamiki odszkodowań i innych świadczeń z ubezpieczeń grupy 12 działu II	156,05	84,20	74,54	91,34
Wskaźniki dynamiki odszkodowań i innych świadczeń z ubezpieczeń grupy 13 działu II	102,05	97,55	102,08	105,71

Nota: Rok poprzedni – 100.

Źródło: Na podstawie danych KNF [www 1].

W przypadku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej ujętych w grupach 11 i 12 można zaobserwować w badanym okresie znaczną wahałość poziomu wskaźników dynamiki odszkodowań i innych świadczeń. Niski poziom wskaźników wynika z tego, że statki powietrzne, a także statki żeglugi śródlądowej i morskiej, stanowią generalnie bezpieczne środki transportu. Zdarzają się jednak okresy, w których występują wysokie szkody lub częste szkody małe i średnie – wówczas wskaźniki dynamiki odszkodowań gwałtownie wzrastają.

Istotnych wahań nie wykazują natomiast wskaźniki dynamiki odszkodowań i innych świadczeń wypłacanych z tytułu umów ubezpieczenia ujętych w grupie 13. W badanym okresie utrzymywały się one na zbliżonym poziomie, choć w 2014 r. wystąpiła niewielka tendencja wzrostowa.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania wskazują na znaczny potencjał rozwojowy rynku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej w Polsce. Choć każda grupa ubezpieczeń OC jest specyficzna, biorąc pod uwagę rozmiar rynku i potencjał, to dominującym czynnikiem wpływającym na rozmiar składki przypisanej brutto pozostaje przymus ubezpieczeniowy. Coraz większą rolę jednak odgrywa wzrastająca świadomość prawna oraz świadomość ubezpieczeniowa, co powoduje, że ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej są uwzględniane w ramach programów zarządzania ryzykiem. Wzrost świadomości prawnej i ubezpieczeniowej stanowi ważną determinantę rozwoju rynku ubezpieczeń, zawierającą znaczny potencjał na przyszłość.

Dla ubezpieczycieli ubezpieczenia OC, szczególnie grupy 11, 12 i 13 są produktami o wysokim stopniu opłacalności. Powinny one zatem podejmować działania zwiększające atrakcyjność dobrowolnych ubezpieczeń OC zarówno dla przedsiębiorstw, jak i dla gospodarstw domowych. Doskonalenie ubezpieczeń OC powinno się przyczynić do ich sukcesu w długim horyzoncie czasowym.

Literatura

- Capik M. i Capik M. (1996), *Ubezpieczenia bez tajemnic*, Twigger, Warszawa.
- GUS (2011), *Polski rynek ubezpieczeniowy 2010*, Warszawa, www.stat.gov.pl (dostęp: 21.03.2015).
- GUS (2015a), *Polski rynek ubezpieczeniowy 2014*, Warszawa, www.stat.gov.pl (dostęp: 21.03.2015).
- GUS (2015b), *Transport. Wyniki działalności w 2014 r.*, Warszawa, www.stat.gov.pl (dostęp: 21.03.2015).
- Mogilski W. (2015), *Przymus ubezpieczenia na tle projektu ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, nr 1.
- Polski rynek ubezpieczeniowy 2011*, GUS, Warszawa 2012, www.stat.gov.pl (dostęp: 21.03.2015).
- Polski rynek ubezpieczeniowy 2012*, GUS, Warszawa 2013, www.stat.gov.pl (dostęp: 21.03.2015).

Polski rynek ubezpieczeniowy 2013, GUS, Warszawa 2014, www.stat.gov.pl (dostęp 21.03.2015).

Skibińska R. (2015), *Odszkodowania rosną szybciej niż liczba wypadków*, www.obserwatorfinansowy.pl (dostęp: 28.03.2015).

Szewieczek D. (2013), *Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej* [w:] M. Iwanicz-Drozdowska (red.), *Ubezpieczenia*, PWE, Warszawa.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., Kodeks cywilny, Dz.U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, Dz.U. 2003, Nr 124, poz. 1152 z późn. zm.

Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Dz.U. 2015, poz.1844.

[www 1] www.knf.gov.pl (dostęp: 1.03.2015).

LIABILITY INSURANCE MARKET IN POLAND – SPECIFICITY OF THE PRODUCT AND ANALYSIS OF MAJOR TRENDS

Summary: The liability insurance market in Poland has not large size, but the dynamic of the development in this market is strong. However, the liability premiums share of total non-life insurance premiums is already essential (39%). Although each group of liability insurance is different, it is necessary to stress, that the most important growth driver is the obligation to have the insurance protection. Still, it is found during study that legal and insurance awareness are also important determinant of liability market's size and structure. It is obvious that those factors will contribute significantly to development of insurance market in coming years.

Keywords: insurance market, liability insurance, amount of cover.